

ності економіки, реалізації наявного енергозберігаючого потенціалу.

Такий сценарій розвитку є найбільше економічно ефективним, тому що він дозволяє реалізувати найменш капіталомісткі заходи щодо енергозбереження й збільшення обсягів виробництва паливно-енергетичних ресурсів.

Таким чином, дослідження проблеми ідентифікації факторів впливу на функціонування нафтогазового сектора дало змогу визначити сценарії його розвитку, покладених в основу енергетичної політики держави на період до 2020 р. Варто акцентувати увагу на тому, що, незважаючи на різні умови реалізації даної політики, практично всі сценарії за основний елемент мають проведення ресурсозерігаючих заходів. Наприклад, на державному рівні повинна здійснюватися підтримка й стимулювання

ініціатив, орієнтованих на ресурсо- і енергозбереження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Саприкін В. Л. Нафтогазовий комплекс та енергетична безпека України: нові виклики і нові можливості / В. Л. Саприкін // Вісник НГСУ. – 2004. – № 4 – С. 15–18.
2. Лапан О. В. Нафтогазовий комплекс у системі забезпечення економічної безпеки України [Електронний ресурс] / О. В. Лапан // Сучасна наука в мережі Інтернет : Шоста всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. – Режим доступу : <http://intkonf.org/lapan-ov-naftogazoviy-kompleks-u-sistemi-zabezpechennya-ekonomichnoyi-bezpeki-ukrayini>
3. Бурлака В. Г. Про причини кризових явищ на ринку нафтопродуктів України / В. Г. Бурлака // Зеркало недели. – 2005. – 25 черв. – С. 8–20.

УДК 331.102.344

ДІАГНОСТИКА РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

В. І. Гунько

Характерною рисою сучасного світового розвитку на початку ХХІ ст. стало стрімке формування економіки знань, що відкриває могутні можливості для досягнення успіху в конкурентній боротьбі країн і окремих регіонів на основі активного використання інтелектуального потенціалу зайнятого населення. В Україні, на відміну від світових тенденцій, спостерігається відставання в інтелектуалізації праці і використанні інтелектуальних можливостей людини, що уповільнює процеси економічного зростання, інноваційних зрушень, перешкоджає якісному людському розвитку та підвищенню конкурентоспроможності країни. Пошук способів розв'язання проблеми ефективного використання інтелектуального

потенціалу відноситься до провідних завдань вітчизняної економічної науки.

Вивченню проблем використання інтелектуального потенціалу працівників приділяють увагу як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Серед зарубіжних дослідників цих питань найбільш відомими є такі автори, як Г. Беккер, Б. Твісс, Т. Шульц, П. Друкер, Б. Генкін, В. Іноземцев та ін. В Україні необхідність заохочення розвитку та ефективного використання інтелектуального потенціалу людини обґрунтовують у своїх працях О. Амоша, В. Геєць, О. Грішнова, Б. Данилишин, О. Кендюхов, А. Колот, Е. Лібанова, О. Підпригора, Ю. Полунев, В. Онікієнко, М. Семикіна, І. Терон, В. Черненко, А. Чухно та ін. Між іншим, критичний аналіз

наукових джерел доводить, що наукові уявлення в цьому напрямі все, що формується.

До недостатньо вивчених слід віднести низку питань, що стосуються діагностики регіональних проблем ефективного використання інтелектуального потенціалу, зокрема, визначення наявності взаємозв'язку між станом ефективного використання інтелектуального потенціалу та станом людського й економічного розвитку регіону.

Мета статті полягає у висвітленні результатів дослідження проблеми ефективного використання інтелектуального потенціалу та способів їх розв'язання на прикладі Черкаської області. Для досягнення цієї мети було поставлено завдання щодо визначення взаємозв'язку між показниками інноваційної діяльності підприємств, регіональним індексом людського розвитку та регіональним валовим продуктом і розробки пропозицій щодо ефективного використання інтелектуального потенціалу працівників регіонів.

Перспективи набуття конкурентних переваг для економіки регіону і країни загалом залежать від багатьох чинників (політичних, правових, фінансових, організаційно-економічних, інституціональних, демографічних, інтелектуальних, інвестиційних, технологічних, ментальних тощо), але передусім – від переходу на інноваційний шлях розвитку, ефективного формування та використання інтелектуального потенціалу суспільства.

Узагальнюючи різноманітні підходи [1, с. 174; 4, с. 72; 6, с. 109; 9, с. 70], вважаємо, що інтелектуальний потенціал суспільства охоплює нематеріальні цінності, інформацію і знання (накопичені й нові), об'єкти інтелектуально власності, а також накопичені і розвинуті інтелектуальні здібності до розробки та впровадження інновацій у різних сферах трудової діяльності і життя.

Активне використання і накопичення інтелектуального потенціалу не лише відкриває нові можливості для розвитку бізнесу, нарощування обсягів ВВП або регіонального валового продукту, а передусім дає змогу завдяки перетворенню в інтелектуальний капітал нарощувати національне багатство з метою покращення якості життя (створення гідних умов

для тривалого та здорового життя, отримання доброї освіти, забезпечення матеріального добробуту), тобто того, що називають якісним людським розвитком. Тому ми поділяємо погляд О. Грішнєвої про те, що державна політика повинна бути спрямована на накопичення інтелектуального потенціалу та створення умов для поступового перетворення його в інтелектуальний капітал [3, с. 188].

Інтелектуальний капітал на рівні організації, регіону (галузі), держави – це, на думку М. В. Семикіної, є дещо подібне колективному розуму, який акумулює та відбиває накопичений досвід, наукові знання, інформацію, інноваційну культуру, ціннісні орієнтації, містить структурно дві частини – інтелектуальну складову людського капіталу (її носіями є працівники) і структурний капітал, який включає інтелектуальну власність (винаходи, патенти, ліцензії тощо), інформаційні мережі, організаційну структуру [9, с. 70].

Зосереджуючи увагу на двох поняттях «інтелектуальний потенціал» і «інтелектуальний капітал», зауважимо, що в літературі часто зустрічається їх неправомірне отождолення. Ширшим, на наш погляд, є перше поняття, а друге, навпаки, оскільки відображає, на наш погляд, лише ту його частину, яка, виступаючи капіталом в ринкових умовах, «працює» на отримання певного ефекту в тій чи іншій сфері діяльності (економічного, соціального, інноваційного, екологічного ефекту тощо).

Розглядаючи далі «інтелектуальний потенціал регіону» з позицій економіки праці, ми будемо брати до уваги ту його частину, що характеризує інтелектуальну складову трудового потенціалу зайнятого населення регіону. Носіями інтелектуального потенціалу зайнятого населення регіону є працівники і самозайняті особи, які охоплені працею інтелектуального змісту, мають відношення до створення та застосування нових знань, розробки і впровадження інновацій.

Вивчення наукових джерел [2, с. 130; 8, с. 4] дозволяє стверджувати, що розвиток і використання інтелектуального потенціалу регіону відображається у комплексі показників, що стосуються інноваційної діяльності підприємств, науково-освітньої та загально-професійної

активності працівників, виробленого валового регіонального продукту (на душу населення) та досягнутого регіонального індексу людського розвитку тощо. В процесі аналізу

ми зосередили увагу на вивченні динаміки цих показників і визначенні їх взаємозв'язку. Дослідження було проведено на прикладі Черкаської області.

Таблиця

Показники інноваційної діяльності підприємств Черкаської області за 2000–2006 рр. [5, с. 36, с. 78, с. 98, с. 103; 10, с. 280]

Показник	Рік				Індекс (ланцюговий)			Індекс середній – I _{ср.}	Відхилення I _{ср.} , У %, (±)
	2000	2004	2005	2006	2004/2000	2005/2004	2006/2005		
Кількість промислових підприємств	290	313	321	307	1,08	1,03	0,95	1,02	+2
З них займались інноваційною діяльністю	29	29	29	23	1	1	0,79	0,92	-8
Частка до загальної кількості, %	10,0	9,3	9,0	7,5	0,93	0,97	0,83	0,91	-9
Кількість промислових підприємств, які впроваджували інноваційну діяльність	38	24	17	21	0,3	0,71	1,24	0,82	-18
Частка до загальної кількості, %	13,1	7,7	5,3	6,8	0,59	0,69	1,28	0,8	-20
Впроваджено нових технологічних процесів	4	13	8	3	3,25	0,62	0,38	0,91	-9
Освоєно виробництво нових видів продукції, найменувань	301	52	22	22	0,17	0,42	1	0,42	-58
З них нових видів техніки	4	16	12	19	4	0,75	1,58	1,67	+67

На основі використання ланцюгового індексу та індексу середньорічної зміни показника, ми розрахували динаміку показників інноваційної діяльності в Черкаській області за 2000–2006 рр. (див. табл.). Так, частка підприємств, які займались інноваційною діяльністю, у 2006 р. становила 7,5 % (тобто лише 23 інноваційно активне підприємство з 307 функціонуючих у Черкаській області). Низьким є показник упровадження інноваційної діяльності промисловими підприємствами, а саме у 2006 р. лише 6,8 % (21 підприємство) промислових підприємств упроваджували інноваційну діяльність. Упродовж 2000–2006 рр. відбулось середньорічне зростання серед таких показників, як кількість промислових підприємств (у середньому на 2 % щороку) та освоєння нових видів техніки (в середньому на 67 % щороку). За іншими показниками інноваційної діяльності спостерігалось суттєве щорічне

скорочення. На нашу думку, воно відбулось за рахунок: 1) зменшення кількості підприємств, які займались інноваційною діяльністю з 2000 р. до 2006 р. щорічно на 8 %; 2) скорочення кількості промислових підприємств, які впроваджували інноваційну діяльність за той самий період щорічно на 18 %; 3) зменшення кількості впроваджених нових технологічних процесів щорічно на 9 %; 4) зменшення кількості найменувань нових видів продукції щорічно на 58 %. Окреслене свідчить про обмеження стимулів і фінансових можливостей розвитку діяльності інноваційного змісту.

На основі кореляційного аналізу показників інноваційної діяльності підприємств, фінансування наукових і науково-технічних робіт і регіонального валового продукту (РВП) ми виявили залежність між низкою показників. Так, зафіксовано пряму залежність ($r = 0,59$) між регіональним індексом людського розвитку

(РІЛР) і кількістю промислових підприємств, які займалися інноваційною діяльністю; між РІЛР та кількістю підприємств, які впроваджували інноваційну діяльність ($r = 0,79$); між РІЛР і освоєнням виробництва нових видів продукції ($r = 0,92$). Виявлено сильний кореляційний зв'язок ($r = 0,93$) між розміром РВП (регіонального валового продукту) і фінансуванням наукових і науково-технічних робіт; між РВП і обсягом виконаних наукових та науково-технічних робіт ($r = 0,98$); між РВП і чисельністю докторів і кандидатів наук в економіці ($r = 0,99$).

Виконані нами розрахунки довели існування тісного зв'язку між показниками інноваційної діяльності підприємств, регіональним індексом людського розвитку, виробництвом регіонального валового продукту, залученим потенціалом науковців, фінансуванням науково-технічних робіт. Це підтверджує необхідність заходів щодо стимулювання розвитку і використання інтелектуального потенціалу працівників регіону заради позитивних зрушень в економіці та якості життя населення області.

На нашу думку, в Черкаському регіоні, як і в Україні загалом, інтелектуальний потенціал зайнятого населення задіяний обмежено. Існує ряд проблем, які перешкоджають ефективному використанню саме цього виду ресурсу. Серед таких проблем – нестабільність законодавства, соціально-економічних і політичних умов діяльності, відсутність відчутних стимулів для інтелектуальної праці, незахищеність авторських прав виробників інтелектуальних продуктів, недосконалість механізмів управління інтелектуальним потенціалом та інноваційною діяльністю підприємств, низький рівень інтелектуалізації виробництва, надмірний податковий тиск, демографічна криза, відтік «мозків» тощо.

Зауважимо, що, на відміну від розвинутих країн, в яких до 85–90 % приросту ВВП забезпечується за рахунок виробництва й експорту наукоємної продукції, показники України на порядок нижчі. Частка України на світовому ринку високотехнологічної продукції, яка оцінюється в 2,5–3 трлн дол. США, становить

приблизно 0,05–0,1 % [7, с. 7; 1, с. 174]. Таке відставання пояснюється не низьким потенціалом вітчизняних досліджень і розробок, а недосконалістю механізмів їх реалізації, відсутністю стимулювання науково-інноваційного потенціалу, слабким розвитком державної системи підтримки у сфері інтелектуальної власності. За таких умов одним із найважливіших стимулів активізації інтелектуальної діяльності має бути активно функціонуюча державна система охорони результатів інтелектуальної праці, ефективність якої характеризується наявністю ринку об'єктів інновацій, можливістю отримання і дієвим захистом прав інтелектуальної власності, що, у свою чергу, дають можливість отримання легального прибутку.

Результати дослідження та виконані розрахунки вказують на необхідність більш активного використання в економіці інтелектуального потенціалу зайнятого населення регіонів, що має позитивно позначитися на якості життя. Зважаючи на ці позиції, вважаємо за доцільне:

- забезпечити інвестування в розвиток інтелектуального потенціалу на усіх рівнях за рахунок державних і недержавних джерел фінансування;
- стимулювати наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність з боку держави й органів місцевого самоврядування; забезпечити реальний захист інтелектуальної власності;
- забезпечувати всі верстви населення доступом до якісних освітніх послуг;
- реформувати систему національної освіти, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників у напрямі досягнення їх відповідності кращим світовим стандартам;
- реалізувати рух на випередження, суть якого полягає в орієнтації господарства на вищі технологічні уклади та спрямуванні інвестицій у розробку найновіших технологій, які не мають аналогів у світі.

Перспективи подальших наукових досліджень мають бути пов'язані з обґрунтуванням концепції вдосконалення механізмів розвитку та використання інтелектуального потенціалу зайнятого населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амоша О. Проблеми та шляхи забезпечення соціальної орієнтації економіки України / О. Амоша, О. Новікова // Журнал європейської економіки. – 2005. – Червень. – Т. 4 (№ 22). – С. 173–184.
2. Гава Ю. В. Інтелектуальний капітал – шлях до економічного зростання України / Ю. В. Гава // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 4. – С. 129–134.
3. Грішнова О. А. Людський розвиток: навч. посіб. / О. А. Грішнова. – К.: КНЕУ, 2006. – 308 с.
4. Кендюхов О. Інституціональне середовище інтелектуального капіталу: вплив сучасних маркетингових тенденцій / О. Кендюхов // Научные труды ДонНТУ. – 2004. – Выпуск 69. – С. 72–77. – (Серия экономическая).
5. Наукова та інноваційна діяльність в Черкаській області. Статистичний збірник / за ред. М. Г. Литвина. – Черкаси: Головне управління статистики у Черкаській області, 2006. – 162 с.
6. Онікієнко В. В. Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України / В. В. Онікієнко, Л. М. Ємельяненко, І. В. Терон; за ред. В. В. Онікієнка. – К.: РВПС України НАН України, 2006. – 480 с.
7. Підпригора О. Проблеми системи законодавства України про інтелектуальну власність / О. Підпригора // Інтелектуальна власність. – 2000. – № 3. – С. 7–12.
8. Полунєєв Ю. AGNITIO EST PROSPERITAS: від економіки товару до економіки знання [Електронний ресурс] / Ю. Полунєєв // Дзеркало тижня. – 2005. – № 19 (547). – 21–27 трав. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/2000/2020/50089/>
9. Семикіна М. В. Інтелектуальний капітал: мотиваційні основи розвитку / М. В. Семикіна // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: зб. наук. пр. – Маріуполь: ПДТУ, 2008. – С. 70–73.
10. Статистичний щорічник Черкаської області за 2006 рік / за ред. В. П. Приймак. – Черкаси: Головне управління статистики у Черкаській області, 2006. – 522 с.

УДК 336.458

РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СПОЖИВЧОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

С. В. Фімяр

Нині на регіональних ринках непродуктивних товарів наявний досить різноманітний асортимент продукції як імпортного, так і вітчизняного виробництва. Попит на ці товари відносно стійкий, хоча не досить активний порівняно з продовольчими товарами. Проте, незважаючи на різноманіття продукції, пропозиція в роздрібній торгівлі не відповідає структурі споживчого попиту; асортимент товарів не завжди задовольняє покупця із середніми доходами, частка недорогих імпортних і вітчизняних видів продукції є незначною. Хоча ринок послуг і характеризується досить високим ступенем локалізації, оскільки більшість різних видів послуг мають чіткі територіальні

межі реалізації, на відміну від ринку споживчих товарів, суттєві проблеми є і в цій галузі економіки. Тому дослідження особливостей цих ринків є актуальним, особливо в контексті становлення в регіонах України економіки ринкового типу.

Вивченням проблем формування, функціонування і розвитку ринку товарів та споживчих послуг відображені у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких І. К. Беляєвський, П. П. Борщевський, К. К. Вальтух, Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, А. Х. Карапетян, А. А. Конюс, І. І. Корженевський, О. І. Кочерга, Ф. А. Крутіков, В. І. Куценко, А. С. Лисецький, А. І. Левін,